

KAMRAN İMANOV

**VİRTUAL MƏKAN VƏ
MÜƏLLİFLİK HÜQUQUNUN
İNKİŞAFI**

Bakı – 2018

Kamran İmanov,

Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri.

Virtual məkan və müəlliflik hüququnun inkişafı. Bakı, 2018

Bu kitabça Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyinin İdarə Heyətinin sədri Kamran İmanovun Müəllif Hüquqları Agentliyinin Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi və Azərbaycan İnternet Cəmiyyəti ilə birgə 25 dekabr 2013-cü il tarixində keçirilən “Virtual məkanda əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması” mövzusunda elmi-praktik konfransda etdiyi çıxış sözü və “Virtual məkan və müəlliflik hüququnun inkişafı” adlı prezentasiya əsasında hazırlanmışdır.

© Azərbaycan Respublikasının Müəllif Hüquqları Agentliyi, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

© Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyi, 2018

Mündəricat

Çıxış sözü	5
I. “İnternet – Copyright” konfliktinin mahiyyəti ..	18
II. “İnternet – Copyright” konfliktinin tərəfləri	20
III. Rəqəmli Copyright-a aid praktiki tənzimləmə modelləri	21
IV. Kiberməkandakı toqquşan maraqların riyazi təsviri	22
V. Riyazi oyun və səsvermə (seçmə) modeli	23
VI. Səsvermə (seçmə) modelinin təhlili	24
VII. İmplementasiya	26

ÇIXIŞ SÖZÜ

Hörmətli dostlar, xanımlar və cənablar!

Seminar iştirakçıları və tədbiri işıqlandıran media nümayəndələri!

Sizi Müəllif Hüquqları Agentliyi adından və öz adımdan salamlayır və səmimi qəlbədən fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram.

Bugünkü seminar «2013-cü ilin Azərbaycan Respublikasında «İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları ili» elan edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 16 yanvar tarixli Sərəncamına uyğun olaraq, ölkə başçısının 2013-cü il 28 mart tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Tədbirlər Planından irəli gəlir.

2013-cü ilin İKT ili elan edilməsi dövlətimizin tarixində çox böyük hadisədir, Azərbaycanda sürətlə dəyişən həyatın, innovativ əsaslarla qurulan dövlət siyasətinin təzahürüdür.

Azərbaycan dövlətinin son 10 ildəki müstəqilliyinin möhkəmlənməsinin iqtisadi və sosial uğurlarının əyani nümayişidir. Bunların ən mühüm zəmini cənab Prezident İlham Əliyevin təfəkkürü və düşüncə tərzinin müstəqilliyi, kreativliyi və gələcəyə yönəldilməsidir. Dünya «Azərbaycan modeli»ni tanıyır, onu «Azərbaycan möcüzəsi» də adlandırır, çünki bu model davamlı inkişaf modelidir. Bu model stabilliyi və iqtisadi inkişafı, sosial yönümlüyü və ədaləti, mədəni müxtəlifliyi və adət-ənənəyə sadiqliyi, demokratikləşmə və insan amilini, innovativlik və modernləşməni, biliklərə əsaslanan tərəqqini və İKT, ƏM-in prioritetliyini özündə cəmləşdirən modeldir.

Dövlət başçısının düşünülmüş «Azərbaycan modeli» Dünya Bankının məlumatına əsasən, ölkəmizin iqtisadiyyatının həcmi dünyada 67-ci və MDB məkanında 4-cü yerə gətirən, DİF-nun 2013-2014-cü illər üçün Rəqabət-

qabiliyyətlik Hesabatında rəqabətlik indeksinə görə dünyada 39-cu yerdə, MDB məkanında liderlik mövqeyində olan modeldir.

«Azərbaycan modeli» Beynəlxalq Əmək Təşkilatının 2013-cü il məlumatına əsasən, dövlətimizi digər Cənubi Qafqaz ölkələrindən fərqli olaraq, əhalinin gəlirlərinə görə, «orta səviyyədən yüksək» ölkələr sırasına daxil edən, yoxsulluq səviyyəsini 8 dəfə azaldaraq 6%-ə çatdıran və cini indeksinə görə bərabərsizliyi 3% azaldan həyata keçirilən siyasətin modelidir.

Cənab Prezident İlham Əliyevin «Azərbaycan modeli» BMT-nin insan potensialı inkişafı ilə bağlı hesabatına görə artıq 2010-cu ildən «orta» səviyyəli dövlətlər sırasından çıxan və «yüksək» insan potensialı inkişafını təmin edən ölkələr qrupuna daxil olan, DİF-nun «insan kapitalı» indeksinə əsasən, 2013-cü ildə 64-cü yer tutaraq, Cənubi Qafqazda lider, MDB məkanında Rusiyadan sonra 2-3-cü yerləri bölüşdürən ölkənin modelidir.

Dövlət başçısının həyata keçirilən «Azərbaycan modeli» DİF-un 2013-2014-cü illərdəki Rəqabətqabiliyyətlik Hesabatında «innovasiya» göstəricisinə görə 51-ci, «texnoloji səviyyəsi»nə görə 50-ci yerə, «innovasiya potensialı» komponentinə görə 35-ci, «qabaqcıl» texnologiyaların dövlət satın almasına görə isə 14-cü yerə gətirən siyasətin modelidir.

«Azərbaycan modeli» gələcəkdə yeni uğurlara zəmin yaradan, İKT-nin inkişafına əsaslanan, DİF-nun sözügedən hesabatına əsasən, genişzolaqlı mobil İnternetin istifadəçilər sayına görə ölkəmizi 50-ci yerə, istifadəçinin adambaşı payına düşən İnternet trafikinə görə 45-ci yerə, fərdi İnternet istifadəçilərinin sayına əsasən, 59-cu və genişzolaqlı İnternet istifadəçilərinə görə 47-ci yerə gətirən modeldir. Beynəlxalq Rəqabət İttifaqını İKT indeksinə görə 155 dövlətlər sırasında 69-cu yeri tutan modelidir.

Hörmətli seminar iştirakçıları!

Mən yorulmadan, düşünülmüş halda mötəbər beynəlxalq strukturların ölkəmizin uğurlarını təsdiqləyən statistikasına gətirirəm. Çünki dövlət başçısının yürütdüyü siyasət, ƏM-ə qayğı və səyləri «Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış» İnkişaf Konsepsiyasında bu sahənin prioritet istiqamət kimi qəbul edilməsi, Azərbaycanda müəlliflik hüququnun inkişafına böyük dəstək verir.

Araşdırmalarımız göstərir ki, davamlı inkişaf Solou iqtisadi-riyazi modelində texnoloji tərəqqi və insan bilikləri göstəricisi son 10 ildə 13% artaraq, 22%-ə qədər yüksəlmiş və inkişaf etmiş ölkələrə yaxın səviyyəyə çatmışdır. Həmin son 10 ildə araşdırmalarımıza əsasən, müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlara əsaslanan «kreativ iqtisadiyyatın» ÜDM-dəki payı 2003-cü ildəki 2,1%-dən 2012-ci ildə 4,5%-ə çatmış və hazırda inkişaf etmiş ölkələr səviyyəsindədir.

Dediklərimiz öz əksini Dünya İqtisadi Forumunun rəqabətqabiliyyətliliyi ilə bağlı müvafiq Hesabatlarında da tapıb.

Əqli mülkiyyətin (ƏM) qorunmasında Azərbaycan institutları MDB məkanında 2013-2014-cü illərin Hesabatına əsasən, şərhəz lider mövqeyindədir; 69-cu yeri tutaraq, Qazaxıstanı 4 pillə, Rusiyanı 44 pillə və Ukraynanı 64 pillə üstələyir.

Ümumiyyətlə, son illərin Hesabatlarına (2010-2011, 2011-2012, 2012-2013, 2013-2014) əsasən, Azərbaycan əqli mülkiyyət sahəsində Cənubi Qafqazda ən qabaqcıl dövlət kimi təqdim olunur.

Azərbaycan hətta Şərqi Avropanın bir sıra dövlətlərindən (Polşa, Çernoqoriya, Xorvatiya, Bolqarıstan, Rumıniya, Albaniya, Serbiya, Bosniya və Herseqovina) üstündür. İtaliya və Yunanıstan kimi inkişaf etmiş Qərbi Avropa

dövlətlərdən geri qalmır və güclü inkişafda olan Hindistan və Braziliyanı üstələyir.

Cənab Prezident İlham Əliyevin qayğısı və dəstəyi nəticəsində dünya ƏM ictimaiyyəti Azərbaycanın bu sahədəki uğurlarını tanıyır. Son ÜƏMT-nin sentyabr ayındakı Baş Assambleyasındakı rəhbər orqanlara seçkilər zamanı Azərbaycan Respublikası ÜƏMT-nin «Ədəbi və bədii əsərlərin qorunması haqqında» Bern Konvensiyasına qoşulmuş ölkələrin Bern İttifaqının İcraçı Komitəsinə üzv seçilib. Bununla da ölkəmiz ÜƏMT-nin fəaliyyətinin həyata keçirilməsində xüsusi rola malik olan Əlaqələndirmə (Koordinasiya) Komitəsinin üzvü olub. Baş Assambleyada Azərbaycan daha bir komitənin – ÜƏMT-nin Proqram və Büdcə Komitəsinin üzvü seçilib. Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyinin nümayəndəsi iki il müddətinə ÜƏMT-nin 100-ə yaxın dövlətin təmsil etdiyi Müəllif Hüququna dair Müqaviləsinin Assambleyasının sədri seçilib. ÜƏMT-nin Müəllif Hüququna dair Müqaviləsi yeni rəqəmli erada müəllif hüquqlarının qorunmasına hüquqi təminat yaradan beynəlxalq sazişdir.

Artıq biz 70% əhalinin İnternet istifadəçiləri olan, yalnız 2013-cü ilin 6 ayı ərzində E-hökumət portalına qoşulan 74,5 mindən artıq istifadəçi və 325 min müraciəti olan, 420 min elektron xidmətlərini həyata keçirən və cari ilin 11 ayı ərzində 2,3 mln. manat e-com. həcmi olan ölkədə yaşayırıq.

Hörmətli dostlar!

IT-IP cütlüyü XXI əsrdə inqilabi dəyişikliklərə gətirib çıxarır. Hazırda müasir dünyada sahə ilə bağlı 3 tendensiya, meyl müşahidə olunur.

Birincisi, İnternetin əhatə dairəsinin genişlənməsi və təklif olunan xidmətlərin artması ilə bağlıdır. Beynəlxalq Elektrorabitə İttifaqı hesabatında göstərir ki, 2013-cü ilin sonuna qədər dünya əhalisinin 40% İnternetə qoşulacaq,

o cümlədən yalnız 2013-cü ildə 250 mln. insan virtual məkana bağlanıb. Bu inkişaf ilk növbədə İKT sektorunun güclü artımından irəli gəlir: smartfon və planşetlərin istifadəsi ilə bağlı genişzolaqlı mobil rabitəsi dünya bazarının ən qüdrətli inkişaf edən seqmentinə çevrilib. Bununla yanaşı, artan tələbata baxmayaraq, genişzolaqlı və sot rabitə xidmətlərinə qiymətlər azalır və həmçinin, 3G-texnologiyalarının tətbiqi artır və İnternetin ev təsərrüfatına daxil olması genişlənir, belə ki, 2013-cü ilin axırınadək 750 mln.-dan artıq ev təsərrüfatı İnternetə qoşulacaq. 2012-ci ildə 2,2 mlrd. insan elektron poçtdan istifadə edirdi, 4,3 mlrd. isə onun müştərisi idi, 634 mln. sayt, 246 mln. domen adları var idi. “Facebook” sosial şəbəkəsinin istifadəçilərinin sayı 1 mln.-u ötmüşdür, “Twitter” istifadəçilərinin sayı 200 mln.-a çatmışdır və bu sosial şəbəkədə dövlət başçısının 123 akkaunt-u mövcuddur.

“Google” sisteminin istifadəçilərinin sayı 135 mln., axtarış sifarişçilərinin sayı 1,2 trln.-dur, Smartfon abunəçilərinin – 1,1 mlrd., ümumi mobil rabitə abunəçilərinin sayı 6,7 mlrd. və dünyada 5,3 mlrd. ədəd mobil telefon istifadədədir və 1,1 mlrd. istifadəçilər müxtəlif mobil əlavələrlə təmasdadır.

Gələcək 10-15 ildə İnternetin inkişafı daha da güclənəcək. Bulud servisi, bulud hesablamaları kommunal təsərrüfat prinsipinə əsaslanaraq, «pay as you go (istifadə etdiyinə görə ödə)» və istər istifadəçi, istərsə də xidmət göstərənə əlverişli olaraq, 2009-cu ildəki 17 mlrd. ABŞ \$ bazarını təşkil edərək (İT-bazarının 5%), hal-hazırda 50 mln.-dan artıq serverlər, informasiya-axtarış sistemləri vasitəsilə, video, şəxsi məlumatlar (kitab, foto, musiqi) sahələrini əhatə edir.

İnternetin növbəti fazası «İnternet for Things» («Əşyalar İnterneti») «ağıllı» şəbəkə qurğularından ibarət olaraq, insan müdaxiləsini nəzərə almadan real əşya dünya-

sı obyektlərlə virtual İnterneti birləşdirəcək. Proqnozlara əsasən, 2020-ci il üçün belə şəbəkədə 50 mlrd. maşın və qurğu cəmləşəcək. Nəticədə gələcək İnternet bugünkü «İnsan İnterneti» deyil, «Mediakontent», «Servislər İnterneti» «Əşya İnterneti»nə çevriləcək, fiziki və rəqəmli aləmin vəhdətini təşkil edəcək.

İkincisi, digər müşahidə edilən tendensiya ƏM-in və xüsusən müəlliflik hüququ ilə qorunan obyektlərin İnternetə miqrasiyasıdır, virtual şəbəkədə istifadəsinin artmasıdır. Belə ki, yalnız ABŞ-da İnternet istifadəçilərindən elektron kitablarla maraqlananların payı 31%-dir, dünya miqyasında isə istifadəçilərin mobil trafikinin 59%-i video ilə bağlıdır, 14 mln. insan «Vimeo» sistemini istifadə edir və bunun 2012-ci ildə video-həcmi 200 petabaytdır. 151 mln.-a yaxın insan «Google» videosuna baxır, «YouTube» sisteminə yüklənən video-xəbərlərin həcmi 2,5 mln. saat təşkil edib. Hər ay «YouTube» vasitəsilə video-izləmənin həcmi 4 mlrd. saat təşkil edir və həmin müddətdə «Facebook»-a yüklənən video-kontentin həcmi 7 petabaytdır, o cümlədən hər gün «Facebook»-a daxil olan yeni fotosəkillərin sayı 5 mlrd.-ı ötüb.

Hələ bu gün Avropa bazarında musiqi fayllarının satışının son 5 ildə 1 mlrd. avro artdığı halda CD və DVD-lərin satışı 30% azalıb, yəni artımı təşkil edən virtual əsərlər – rəqəmli kontentdir. “You Tube” portalına hər dəqiqə daxil olan rəqəmli kontent 10-saatlıq video yayımı təşkil edir. On-line, e-com. dükanları İnterneti virtual bazara çevirərək, e-satışların ildə 40-50% artımı ilə müşahidə edilir, buna 1 mln.-a qədər insan qatılır və hər belə mağaza ayda 1 mln.-dan artıq əməliyyat aparmağa qadirdir.

İnternetdə satılan malların 50%-dən çoxu əqli mülkiyyət obyektləridir və bunlardan 5-dən 4-ü müəlliflik hüququ ilə qorunur. Hər il on-line kitab bazarında satışlar ikiqat

artır. Hal-hazırda 2009-cu ildən fəaliyyətdə olan “Dünya rəqəmli kitabxanası”nın yalnız Europeana-Avropa kitabxanasında Avropa ölkələrinin 48 milli kitabxanasının 35 dildə olan 135 mln. rəqəmləşdirilmiş sənədini əldə etmək imkanı vardır. Məşhur “Google”nin hesablamalarına görə, dünyada 130 mln.-a yaxın orijinal kitab mövcuddur və bunlar yüksək sürətlə “Google” tərəfindən rəqəmləşdirilir. Belə ki, “Google - Editions” adlı layihə çərçivəsində yaradılan on-line dükanda “e-Books” sistemi vasitəsilə rəqəmli formatda saxlanan 3 mln.-dan artıq kitabı əldə etmək imkanı vardır. Üstəlik, əldə edilən nəşrlər “Google” istifadəçisinin akkaunt-unda yerləşdirilib saxlanılır və nəticə etibarilə kitabları oxumaq üçün İnternetə qoşulmaq kifayət edir.

Mütəxəssislərin hesablamalarına əsasən, ümumiyyətlə yaradılan rəqəmli informasiyanın həcmi 2010-cu ildə 1,2 Zetta byt ($1 \text{ Zetta byt} = 2^{70} = 10^{21} \text{ byt}$) aşıb.

Və nəhayət, üçüncü müşahidə edilən tendensiya müəlliflik hüququnun pozulması məsələsinin katastrofik vəziyyətə çatmasıdır.

Beynəlxalq Ticarət Palatası (ICC) tərəfindən isə təqdim olunmuş sənəddə göstərilir ki, piratçılığa və kontrafaksiyaya qarşı radikal tədbirlər görülməsə, 2015-ci ildə iqtisadi ziyan 1,7 trln. \$ aşaraq hər il 2,5 mln. iş yerinin azalmasına səbəb olacaq. ÜƏMT-nin məlumatına əsasən, piratçılıqla bağlı illik ziyan artıq 100 mlrd. \$ ötür.

O ki qaldı rəqəmli şəbəkələrə, İnternetə, buradakı vəziyyət daha acınacaqlıdır. IFPI-nin (Beynəlxalq Fonoqram Assosiasiyası) məlumatına əsasən, 40 mlrd. musiqi faylları qeyri-qanuni istifadə olunur, rəqəmli şəbəkədə musiqi kontentin istifadəsi isə 95% piratçılıqla müşahidə olunur. BSA-nın (Biznes Proqram Alyansı) 2011-ci ilə dair məlumatında göstərilir ki, softver üzrə piratçılığın orta dünya göstəricisi 42%-dir. İnternet vasitəsilə satılan, musiqi

kompakt disklərin 80% və 95% satılan kontentin payı pirlərə məxsusdur.

Bununla yanaşı, piriq şəbəkələri də artmaqdadır, yəni belə şəbəkələrin hansı hər bir düyünü mərkəzi server-siz qarşılıqlı mübadilədə həm məlumatın alıcısı, həm də vericisi kimi fəaliyyət göstərə bilərək, fayl mübadiləsini aparır. Napster, Grutella, Direct Connect, Bit-Torrent və s. fayl-mübadilə sistemləri («P2P» sistemləri) böyük miqyasda istifadəçilər cəlb etmişlər. Burada isə qeyri-leqal kontent istifadə olunduğuna görə, hüquqların pozulması aşıb-daşır. Misal üçün, Qərbi Avropa ən böyük «Pirat bay org.» («Pirat limanı») fayl-mübadilə sisteminin 25 mln. fəal istifadəçisi var idi. Sutkada (2009-cu ilin məlumatı) bu saytı 3,3 mln. hüquqları pozan insan istifadə edirdi.

Hörmətli seminar iştirakçıları!

Göstərdiyimiz faktordan aydın olur ki, müasir dünyada ƏM-in fəaliyyət konteksti ƏM-in yaranma zamanındakı kontekstdən tamamilə fərqlidir. Əqli mülkiyyətin müasir fəaliyyət konteksti, onun vəziyyətinin iqtisadiyyatda və cəmiyyətdə dəyişməsi öz növbəsində bizim ƏM-in rolu və siması haqqında düşüncə tərzimizin, təfəkkürümüzün dəyişdirilməsi zəruriyyətini yaradır.

Qısaca olaraq, ƏM-in əhəmiyyətindəki yenilik və dəyişikliklər aşağıdakılardır:

Birincisi, maddilikdən qeyri-maddiliyə iqtisadi keçid, ikincisi – Qərbdən Şərqə geosiyasi keçid və üçüncüsü, dövlətdən (hökumətlikdən) qeyri-hökumətliyə siyasi keçid.

Fiziki kapitalın, yəni maddi aktivlərin qeyri-maddi aktivlərə keçidi haqqında dəfələrlə çıxış edərək göstərmişəm ki, əgər 1980-ci ildə maddi aktivlər 95%, qeyri-maddi – 5% idisə, 2010-cu ildə bu nisbət 80:20 qeyri-maddi aktivlərin xeyrinədir. Bu keçid rəqabətin fokusunu dəyişdirir və rəqabəti biliklərə əsaslanan kapitaldan üstünlüyü əldə

etməyə yönəldir, buraya investisiya axınının templərini artırır. Biliklərə əsaslanan kapitalın rəqabət üstünlüyü isə innovasiyalardır, ƏM öz növbəsində bu rəqabət üstünlüyünü qoruyur, mühafizə edir. Məsələn, ABŞ-da 2010-cu ildə ÜDM-in 34,8% və 18,8% ümumi məşğulluğun payı ƏM-ə əsaslanan sahələrdən əldə edilmişdir.

Bilik və texnologiyaların Qərbdən Şərqə keçid iqtisadi və texnoloji ağırlığının mərkəzinin dəyişməsi deməkdir. Belə ki, bilikləri yaradan elmi tədqiqatlara dünya investisiyalarındakı payı Asiya ölkələrində 1999-cu ildə 24% idisə, 2009-cu ildə 32%-ə qədər dəyişmişdir, üstəlik ABŞ-dan sonra Çin və Yaponiya 2-ci və 3-cü yerləri tutaraq, sürətlə irəliləyirlər.

Üçüncü keçid qeyri-dövlət subyektlərinin səlahiyyət və imkanlarının artması ilə bağlıdır. Belə ki, İnternet dövlətlərin informasiya olan monopoliyasını (təkəlliyini) dağıdaraq müxtəlif sosial şəbəkələr vasitəsilə qeyri-dövlət subyektlərinin informasiya, biliklərin əldə etməsinə və müxtəlif məqsədlər üçün istifadə etməsinə şərait yaradıb. Məsələn, on-layn piratçılığa qarşı SOPA və rəqəmli ƏM-in qorunması PİPA qanun layihələri ABŞ-da hər iki partiya tərəfindən dəstəkləndiyi halda, Konqres tərəfindən qəbul edilmədi. Bunun səbəbi kütləvi etiraz aksiyaları idi: 115 min veb-saytlar, o cümlədən «Vikipediya» öz kontentinin əldə edilməsi yollarını bağladılar, «Google» öz loqotipini qaraltdı, «Reddit», «Twitter» və s. aksiyanın fəal iştirakçılarında çevrildilər. Nəticədə 162 mln. insan bu çətinliklərlə rastlaşdı, 2,4 mln.-dan etiraz ismarışları göndərildi, 4,5 mln. insan «Google»-un on-layn pətişiyasını imzaladı və nəhayət, «Anonymos» xaker qrupu etiraz kimi bəyan edildiyinə görə ABŞ-ın FTB-nun, Ədliyyə Nazirliyinin və bir neçə əyləncə industriya saytlarını dağıtdı. Sosial şəbəkələrin gücünü nümayiş etdirən digər misal, ACTA

(Kontrafaksiyaya qarşı Ticarət Sazişinin) Avropa İttifaqı tərəfindən qəbul edilməməsi ilə bağlıdır.

Söylədiklərim ƏM-in ənənəvi əsaslarını rədd etmədən bu fenomenin daha böyük və daha zərif olduğunu göstərir və XXI əsrdə yeni sərvətlərin daha məşğətlə miqyasda yaranmasını intellektual kapital və virtuallaşma hesabına olduğuna dəlalət edir.

Bu çağırışlara Azərbaycan dövləti öz cavabını hazırlayıb və gələcək işlərimiz dövlət başçısı tərəfindən imzalanmış “Azərbaycan-2020: Gələcəyə baxış” Konsepsiyasında – sistemli təhlilə və müasir proqnostikaya əsaslanan unikal sənəddə öz əksini tapır. Bu sənədin əhəmiyyəti Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin aşağıdakı sözlərində tapmışdır: “Biz ölkəmizi hərtərəfli inkişaf etdiririk. Hesab edirəm ki, növbəti illərdə “Azərbaycan - 2020” Konsepsiyasının icrası ilə bağlı ölkəmiz inkişaf etmiş ölkələrin sırasına daxil edilməlidir. Yəni, bu, bizim əsas hədəfimizdir”.

Konsepsiya qeyri-neft sektorunun inkişafı hesabına ölkənin iqtisadi potensialının ikiqat artırılmasını nəzərdə tutur. İKT sektoru isə bu zaman 4-5 dəfə artacaqdır.

2020-ci ilə qədər xidmətlərin elektronlaşmasının tamamilə başa çatdırılması və əhalinin indiki 35%-dən təxminən 80%-nin elektron xidmətlərə girişinin təmin olunması planlaşdırılır.

Təhsil müəssisələrinin İnternetə, özü də genişzolaqlı rabitə sisteminə qoşulma səviyyəsinin hazırda olan 40%-dən 2014-cü il ərzində 100%-ə çatdırılması nəzərdə tutulur.

Yaxın 3 il ərzində İnternetin sürəti şəhərlərdə 100 Mbit/san., kənd rayonlarında isə 30 Mbit/san.-yə çatdırılacaq və beləliklə, 2017-ci ilə qədər əhalinin 85%-nin sürətli İnternetə girişi təmin olunacaqdır.

Bütün bunlar əsas verir ki, “Azərbaycan - 2020” Konsepsiyasında əqli mülkiyyətin əhəmiyyətinin yaradıcılıq və innovativliyi stimullaşdıran amil və bazarda rəqabəti dəstəkləyən vasitə kimi yüksəldilməsi nəzərdə tutulsun. Ona görə də bu sahə prioritetlər qismində qəbul edilmişdir. Bununla da Azərbaycan rəhbərliyi novatorluq yanaşması nümayiş etdirərək, “biliklərə əsaslanan iqtisadiyyata” və ya “kreativ iqtisadiyyata” “yaşıl küçə” açmışdır. Bu cür baxışın mahiyyəti öz əksini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin aşağıdakı sözlərində tapmışdır: “Müasir dünya sivilizasiyasının tərəqqisində insan kapitalı və intellekt yeni keyfiyyət amili kimi həlledici əhəmiyyət daşıyır. Hər bir dövləti rifah və yüksəlişə aparan yol elm və innovasiyalara əsaslanan inkişafdan keçir”. Məhz buna görə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin “qara qızılı insan kapitalına çevirək” tezisi kreativliyin, yaradıcılığın və novatorluğun dəstəklənməsinin bariz nümunəsidir.

“Azərbaycan - 2020” Konsepsiyasının “Yüksək rəqabətli iqtisadiyyat” bölməsi sərmayə qoyuluşlarının artımı və yayılması üçün şəraitin yaradılmasını və intellektual fəaliyyət nəticələrinin innovativliyinin artırılmasını nəzərdə tutur. Burada «kreativ sənayenin» inkişafı və əqli mülkiyyətə dair Uzunmüddətli Milli Strategiyanın təsdiqi nəzərdə tutulur.

Konsepsiya informasiya cəmiyyətinə keçilməsinin sürətləndirilməsi üçün İKT-ƏM qarşılıqlı əlaqələrinin daha da aktivləşdirilməsini, əqli mülkiyyət obyektlərinin əksəriyyətinin global rəqəmli şəbəkəyə keçməsi ilə əlaqədar On-line lisenziyalaşma rejimində rəqəmli hüquqların idarə edilməsi və “one-stop-shop” formatında elektron xidmətlərin göstərilməsi sisteminin yaradılmasını nəzərdə tutur.

“Azərbaycan-2020” Konsepsiyasında təhsilin, İKT və ƏM-in qarşılıqlı əlaqəsinə vacib diqqət yetirilir. O cümlə-

dən, Konsepsiya şəbəkədə hüquq sahiblərinin əmlak hüquqlarının ödənişini aparmadan təhsil resurslarının yaradılmasını nəzərdə tutur. Başqa sözlərlə, bu cür təhsil resursları tələbələr üçün əvvəlcədən müəlliflik hüququ lisenziyaları ilə təchiz olunmaqla, onların tədris prosesinə inteqrasiyasının təmin olunmasına imkan verir.

Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı, piratçılığa və əqli mülkiyyət hüquqlarının digər pozulma hallarına qarşı mübarizənin gücləndirilməsi məqsədi ilə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə də “Azərbaycan-2020” Konsepsiyasında xüsusi yer ayrılmışdır.

Konsepsiyada əksini tapmış ən vacib vəzifələrdən biri də mədəni irsin qorunub saxlanması, hüquqi qorunması və səmərəli idarə edilməsidir. Bununla əlaqədar, qeyri-maddi mədəni irsin ayrı-ayrı komponentlərinin qorunub saxlanması və hüquqi qorunması, onların itirilməsi və qeyri-qanuni mənimlənməsinə qarşı əlavə tədbirlərin görülməsi nəzərdə tutulur. Muzeylərdə, kitabxanalarda və arxivlərdə saxlanılan ictimai varidatada aid edilmiş bütün mədəni sərvətlərin elementlərinin əksəriyyətinin rəqəmli kontentə keçirilməsi planlaşdırılır. Buna görə də ənənəvi mədəni nümunələrin və ənənəvi biliklərin qorunması, rəqəmləşdirilmiş mədəni irsin multimedia məlumat bazalarının yaradılması və bu sahədə beynəlxalq mübadilə aparılması mühüm işə çevrilir.

Bununla, Müəllif Hüquqları Agentliyinin qeyri-maddi mədəni irsin rəqəmli şəkildə qoruyan milli aqreqatora çevrilməsi nəzərdə tutulur.

Sözümün sonunda iki fikri səsləndirmək istərdim. Bu il ÜƏMT-nin Baş Assambleyasında Baş direktor doktor F.Qarrinin qeyd etdiyi kimi, «hazırda İnternet qlobal səhnəyə çevrilib və inkişafda olan ölkələrə qlobal rəqəmli bazarın iştirakçısı olmaq kimi unikal imkanlar yaradır. Çünki

həmin ölkələr ənənəvi olaraq, kontent baxımından zəngin, lakin yayımlama baxımından məhduddurlar».

UNESCO BMT-nin İnkişaf Proqramı ilə birgə bu ilki məruzəsində xüsusi olaraq qeyd edirlər ki, «yaradıcılıq industriyalarının həvəsləndirilməsi, stimullaşdırılması və müəllif və əlaqəli hüquqların etibarlı qorunması yerli iqtisadi inkişaf proqramlarının ayrılmaz hissəsinə çevrilməlidir».

Azərbaycan dövləti bütün bunları nəzərə alıb və göstərdiyim kimi, bu istiqamətdə uğurlu siyasət aparır.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

Virtual məkan və müəlliflik hüququnun inkişafı

I. “İnternet – Copyright” konfliktinin mahiyyəti

1. Hədəf:

«Copyright» və «İnternetin açıqlığı» arasındakı tarazlaşmanı (balansı) təmin etmək.

**Müəllif
hüquqlarının
qorunması**

**İnternetin
açıqlığı (asan
əldə edilmə)**

2. Ənənəvi Copyright-ın təcrübəsi:

Hüquq sahiblərinin müstəsna hüquqları və istifadəçilərin maraqları arasındakı kompromisi təmin etmək («Hüquq sahibləri – Cəmiyyət» sosial kontraktı).

3. İnternetdə tarazlığın dağılması və onun səbəbləri:

- kontent (informasiya) və əsər (yaratıcılıq fəaliyyət nəticəsi), qorunan «forma» və «məzmun»;
- informasiyanın sərbəst yayılması və əsərin icazəli istifadəsi;

- dəyər qanununun fərqli işləməsi: informasiya dəyəri yayılması ilə artan sonsuz resurs, maddi obyektlərin dəyəri – defisit olması və yaradılmasına əməyin xərclərində asılılığı;
- «istifadəyə qadağa» - qadağa mexanizmi Copyright-da və «sahiblik» prinsipi Mülkiyyət hüququnda;
- Web 2.0 və interaktiv mübadilə servislərinin (Vikipediya, Facebook, Myspace) və platformaların (Youtube, Flickr), bloqların (Twitter, P2P, BitTorrent) genişlənməsi;
- «nüsxə» və «kopiya» anlayışlarının mahiyyətinin dəyişməsi və yeni «əldə etmə» anlayışı.

Nəticə: Müəllif, Hüquq sahibi, İstifadəçi və Proвайder maraqlarının toqquşması.

II. “İnternet – Copyright” konfliktinin tərəfləri

1. Maraqların toqquşması:

- İstifadəçi – Hüquq sahibi
 - İstifadəçi – Müəllif
- «Copyright – İnternetin açıqlığı» ziddiyyətin əsas daşıyıcıları (konflikt və kompromis nəzəriyyəsi vasitəsilə tənzimləne bilər)
- Müəllif – Hüquq sahibi
 - Hüquq sahibi və Müəllif – Proвайder
- Toqquşmanın dolayısı yolla daşıyıcıları (xüsusi, zəruri yerinə yetirilməsi tələb olunan qaydalar ilə tənzimləne bilər)

Nəticə: İstifadəçilər, Hüquq sahibləri, Müəlliflər – Konflikt Tərəfləri

III. Rəqəmli Copyright-a aid praktiki tənzimləmə modelləri

a). Sərbəst istifadəyə məhdudiyətlər qaldırılmış modellər (CC, Copyleft, Fişer, Dolqin, Kozırev və s. modelləri) təklif edilir və işlənir və modellərin fərqi hüquq sahiblərinə kompensasiya sistemindədir;

b). Qonorar ödəmək şərti ilə sərbəst istifadə modelləri (məcburi lisenziyalar), o cümlədən kollektiv idarəetmə vasitəsilə təklif edilir və işlənir;

c). Enforcement-i (Hüquqların Təminatını) sərtləşdirən modellər:

- ✓ SOPA, PIPA, ACTA - ənənəvi Müəlliflik Hüququnun sərtləşməsinə aid qanunvericilik aktları (müştəna hüququn qadağa mexanizmi). Qəbul edilməyib, axtarış gedir.

IV. Kiberməkandakı toqquşan maraqların riyazi təsviri

1. **İstifadəçilər (1), Müəlliflər (2), Hüquq sahibləri (3):** x_1, x_2, x_3 - müvafiq Tərəfin qəbul etdiyi qərarlar (strategiyalar). Tərəf məqsədinə nail olmaq üçün maksimum fayda almağa çalışır:

$$f_i(x_1, x_2, x_3) \rightarrow \max_{x_i \in X_i} \quad (i=1, 2, 3): \text{ koalisiya yaratma}$$

imkanlı 3 tərəfin riyazi oyun konstruksiyası.

2. **Qarantiyalı (zəmanətli) nəticə prinsipi:**

$$\alpha_i = \max_{x_i \in X_i} \min_{x_j \in X_j (j \neq i)} f_i(x) \quad (i=1, 2, 3)$$

$I = \{f_i(x) \geq \alpha_i\} \quad i = (1, 2, 3)$ - Qarantiyalı Strategiyalar çoxluğu

3. **Pareto-optimal sonuncular və Pareto çoxluğu**

P: əgər $\forall y \quad f_i(y) \leq f_i(x)$ sırasındakı ən azı bir dənə $i=1, 2, 3 \quad \exists j=1, 2, 3$ var ki, $f_i(y) < f_i(x)$.

4. **Kompromisin axtarışı “danışıqlar çoxluğu”ndan $I \cap P$ əldə edilir.**

5. **Əldə edilən Sazişin (sövdələşmənin) pozulmaması – dayanıqlı Sazişlər.**

Güclü və ya Koalisiya tarazlığı: sonuncu x o zaman dayanıqlı tarazlıqdır ki, əgər hər hansı Koalisiya S və hər bir ortaq y_s strategiyaya aid \exists tərəf $i \in S$, hansı üçün

$$f_i(y_s, x_{N \setminus S}) > f_i(x) \quad [x_{N \setminus S} = \{x_i\}, i \in N \setminus S] \rightarrow \exists \text{ tərəf } j \in S, \text{ hansı üçün}$$

$$f_j(y_s, x_{N \setminus S}) < f_j(x).$$

V. Riyazi oyun və səsvermə (seçmə) modeli

1. Tərəflərin hər biri a, b, c variantından (layihədən) birini seçməli, yəni $x_{ist.}, x_{h.s.}, x_m$ - müvafiq olaraq istifadəçilərin, Hüquq sahiblərinin və Müəlliflərin seçimidir.
2. Səsvermə qaydaları.

$$\pi(x) = \begin{cases} x_{ist.}, & \text{я\text{Э}я\text{P } } x_{h.s.} \neq x_m \text{ (H.s.-nin və M.-in seçimi} \\ & \text{üst-üstə düşür)} \\ x_{h.s.}, & \text{я\text{Э}я\text{P } } x_{h.s.} = x_m \text{ (H.s.-nin və M.-in seçimi} \\ & \text{üst-üstə düşür)} \end{cases}$$

Əgər yekdillik seçim varsa (tərəflərin üstünlük meyllərindən asılı olmayaraq), yəni $x_{ist.} = x_{h.s.} = x_m$ - tarazlıqdır.

Fərqli seçimlər üçün dayanıqlıq (güclü, koalisiya tarazlığı) tərəflərin üstünlük meylləri ilə bağlanılır.

3. Tərəflərin üstünlük meylləri.

- Hüquq sahibləri: $u_{h.s.}(c) > u_{h.s.}(b) > u_{h.s.}(a)$ - (I) daim;
- Müəlliflər: $u_m(b) > u_m(c) > u_m(a)$ - (II) çox güman və $u_m(c) > u_m(b) > u_m(a)$ - (III) mümkün;
- İstifadəçilər: $u_{ist.}(a) > u_{ist.}(b) > u_{ist.}(c)$ - (IV) çox güman və $u_{ist.}(b) > u_{ist.}(a) > u_{ist.}(c)$ - (V) mümkün.

VI. Səsvermə (seçmə) modelinin təhlili

4 situasiya dayanıqlı Saziş (güclü, koalisiya tarazlığı) mövqeyindən araşdırılır.

$$\begin{cases} u_{h.s}(c) > u_{h.s}(b) > u_{h.s}(a) \\ u_m(b) > u_m(c) > u_m(a) \\ u_{ist}(a) > u_{ist}(b) > u_{ist}(c) \end{cases} \quad (1)$$

Koalisiyanı rədd edən dayanıqlı tarazlıq b) layihəsinin (qonorar almaqla sərbəst istifadə) yekdilliklə səsverməsində əldə edilir.

h.s. – daim; m. – çox güman; ist. – çox güman

$$\begin{cases} u_{h.s}(c) > u_{h.s}(b) > u_{h.s}(a) \\ u_m(c) > u_m(b) > u_m(a) \\ u_{ist}(a) > u_{ist}(b) > u_{ist}(c) \end{cases} \quad (2)$$

Koalisiyanı rədd edən dayanıqlı tarazlıq c) layihəsinin (enforcement-in sərtləşməsi) yekdilliklə səsverməsində əldə edilir.

h.s. – daim; m. – mümkün; ist. – çox güman

$$\begin{cases} u_{h.s}(c) > u_{h.s}(b) > u_{h.s}(a) \\ u_m(b) > u_m(c) > u_m(a) \\ u_{ist}(b) > u_{ist}(a) > u_{ist}(c) \end{cases} \quad (3)$$

Koalisiyanı rədd edən dayanıqlı tarazlıq b) layihəsinin (qonorar almaqla sərbəst istifadə) yekdilliklə səsverməsində əldə edilir.

h.s. – daim; m. – çox güman; ist. – mümkün

$$\begin{cases} u_{h.s}(c) > u_{h.s}(b) > u_{h.s}(a) \\ u_m(c) > u_m(b) > u_m(a) \\ u_{ist}(b) > u_{ist}(a) > u_{ist}(c) \end{cases} \quad (4)$$

Koalisiyanı rədd edən dayanıqlı tarazlıq c) layihəsinin (enforcement-in sərtləşməsi) yekdilliklə səsverməsində əldə edilir.

h.s. – daim; m. – mümkün; ist. – mümkün

Nəticələr:

1. b) variantının xeyrinə güclü tarazlıq 1) və 3) variantlarında əldə edilir (Müəllif və Hüquq sahiblərinin üstünlük meylləri üst-üstə düşmədikdə və İstifadəçilərin a) və ya b) üstünlük meyllərindən asılı deyil).

2. c) variantının xeyrinə güclü tarazlıq 2) və 4) variantlarında əldə edilir (Müəllif və Hüquq sahiblərinin üstünlük meylləri üst-üstə düşdükdə və İstifadəçilərin a) və ya b) üstünlük meyllərindən asılı deyil).

3. a) variantının xeyrinə heç bir dayanıqlı (koalisiyalı) tarazlıq mövcud deyil.

4. Hüquq sahiblərinin «daim», Müəlliflərin və İstifadəçilərin «çox güman» üstünlük meylləri variantında, özü də tam fərqli seçimində (Hüquq sahibləri – c) layihəsi, Müəlliflər – b) layihəsi və İstifadəçilər – a) layihəsi) **daha güclü dayanıqlı tarazlıq yaranır.**

Təklif: layihə b) – layihə c) – layihə a) ardıcılığı daha əlverişlidir.

Beləliklə: İstifadəyə qadağa funksiyalı hüquq müsbət icazəli funksiyalı hüquqla əvəz edilməli (qonorrar almaq hüququ ilə sərbəst istifadə - məcburi lisenziya, o cümlədən kollektiv idarəetmə nəzərə alınmaqla).

VII. İmplementasiya

1. Qanunverici norma və

2. Müəllif Hüquqları Agentliyinin DRM-sistemi

1. «Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə haqqında» Qanunundan çıxarış:

12.4. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı rəqəmsal şəbəkələrdə də müəllif, ifaçı və fonogram istehsalçılarının əmlak hüquqlarından istifadəyə nəzarət edir, hüquq sahiblərinin mənafeələrinə və iradələrinə uyğun olaraq bu hüquqların kollektiv əsasda idarəçiliyini təşkil edir, hüquqların pozulduğu, o cümlədən hüquqlardan istifadəyə qoyulmuş məhdudiyətləri təmin edən texniki müdafiə vasitələrinin qeyri-qanuni dağıdıldığı, eləcə də hüquq sahibinin razılığı olmadan hüquqların idarə edilməsi haqqında informasiyanın ləğvi, yaxud dəyişdirildiyi hallarda müvafiq tədbirlər görür.

2. DRM-sistemi.

DRM-sisteminin məqsəd və təyinatı:

- ✓ Rəqəmli kontentin xüsusiyyətlərindən və qeydiyyat, elektron idarəetmə və kommersiya, rəqəmli monitoring və qeyri-qanuni istifadə hallarının müəyyən edilməsi xidmətlərin təminatına yönəldilən informasiya infrastrukturunun (platformasının) yaradılması.
- ✓ Agentliyin Milli mədəni rəqəmli kontentin Aqreqatoruna çevrilməsi.

DRM-sisteminin ümumi strukturu

Altsistemlər:

- Onlayn rəsmiləşdirmə və qeydiyyat.
- Watermark vasitəsilə kontentin müdafiəsi.
- Meqaverilənlərə əsaslanan rəqəmli kontentin idarə edilməsi.
- Monitoring və istifadənin dəyərləndirilməsi.
- E-Sales həyata keçirilməsi.

Watermark (su nişanı) və identifikasiya sistemi

Azərbaycan Respublikası
Müəllif Hüquqları Agentliyi

[Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyi - Ana sahifə] Applicationu Bağla

Rəqəmsal Hüquqların İdarəetmə Sistemi (Digital Rights Management) - addım-addım bələdçi kitabı

Rəqəmsal hüquqların effektiv idarə edilməsi və rəqəmsal sənədlərin, videoların, audioların, 3D modellərin və Web-üzerində aşkarlıq üçün lazımlı addımlar:

1. Şəkli, audio və ya video faylı seçin.
2. Düzgün alət seçib, su nişanını yerləşdirin (ImageMark, VideoMark, AudioMark, 3DMark).
3. Bütün alətlərə su nişanın açarı üçün 100-100 nömrədən istifadə edin (Müəllif Hüquqları Agentliyinin unikal nömrəsi).
4. Müəllif Hüquqları Agentliyinin Elektron mühürləməni əlavə etmək və müəllif hüquqlarının məlumatlarını idarəetmə üçün SIKDRM alətini açın ("yerləşdirilən mühür menyusunda" Unikal ID Nömrələr" - 32667").
5. İnternet üzərində Agentliyin su işarələrini aşkar etmək üçün WebCrawler alətindən istifadə edin.
6. Daha çox dəstək üçün aşağıdakı darslığa baxın!

© Run ImageMark

© Run VideoMark

© Run AudioMark

© Run 3DMark

© Run WebCrawler

Azərbaycan Respublikasının Əqli Mülkiyyət Agentliyində
hazırlanmışdır.